

Suyun Yerel Yönetimlerden İntikamı Ağır Oldu

Dünyada son 20 yılda doğal afetler 1,5 milyon kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur. Afet riski altında bulunan nüfusun yüzde 15'i gelişmiş ülkelerde olmasına karşılık, can kayıplarının sadece yüzde 1.8'i gelişmiş ülkelerde meydana gelmiştir (1). Kalkınmakta olan ülkelerin afetler sonucu ekonomik kayıpları (G.S.M.H. %'si olarak) gelişmiş ülkelerin 20 mislidir (1).

Türkiye'de taşkın zararı yılda ortalama 100 milyon dolardır. Taşkın yatırımı yılda ortalama 30 milyon dolardır (4). 8-9 Eylül 2009 tarihinde İstanbul ve Trakya Bölgesi'nde yaşanan sel felaketi yerel yönetimler ve kamu kurum-kuruluşları açısından ders çıkarılması özelliğindedir. Sel felaketinde 33 kişi ölmüş (16 Eylül 2009 tarihi itibarıyla) ciddi maddi zarar ortaya çıkmıştır.

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan: *Derenin intikamı ağır olur. Şu anda olan da budur.*

Ulaştırma Bakanı Binali Yıldırım: *Kendi elimizle Allah'ın yarattığı doğayı katlediyoruz. Kamu idaresinin ihmali olduğu kadar vatandaşın da var.*

Çevre Bakanı Veysel Eroğlu: *Bu hakikaten bir tufan belirtisi. Buna ne Amerika'da ne Türkiye'de alınacak önlem yoktur.*

İstanbul Valisi Muammer Güler: *Altyapıda bazı sorunlarımız yok değil, ama bu yağış çok güçlü altyapıların bile dayanamayacağı nitelikte.*

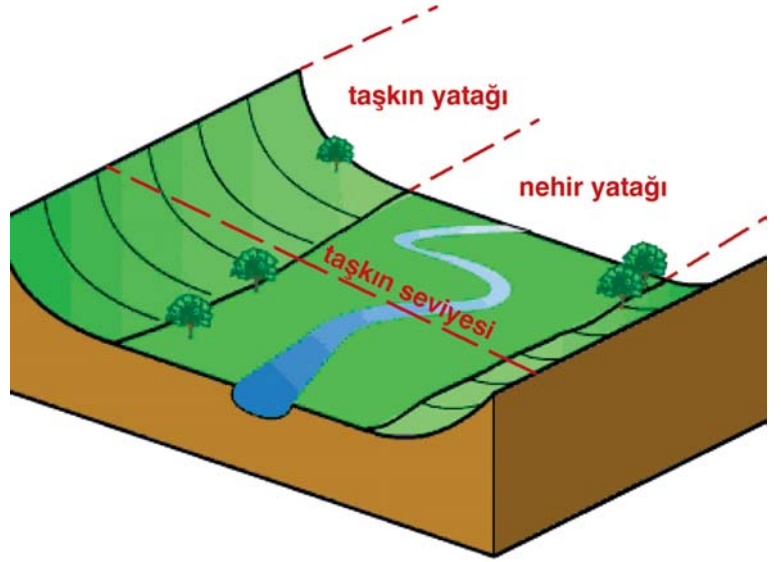
İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Kadir Topbaş: *İnsanoğlunun doğayı hoyratça kullanmasının faturası. Buzullar erimeye başladı, ekolojik kıyametten bahsediliyor.*

Yerel yönetimler ve iktidar temsilcileri ise durumu "takdiri ilahi" şeklindeki açıklamalarla geçiştirmişlerdir (6).

Yaşanan son sel felaketinden sonra tüm yetkililer açıklamalarında küresel ısınmanın etkilerinden bahsetmiş, bu yıkımların önemli bir nedeni olarak da küresel ısınmayı göstermişlerdir. Küresel ısınma yaklaşık son 150 yıldır aşırı miktarda tüketilen petrol, kömür ve doğal gaz gibi fosil yakıtların atmosfere yaydığı zararlı gaz ve parçacıkların küresel ortalama sıcaklığı artırması nedeniyle yaşanmaktadır. 19. yüzyılın ortalarından günümüze kadar olan sürede küresel ortalama hava sıcaklığı 0,3-0,6°C artmıştır (2). Bunun sonucunda Türkiye'de, yağış dağılımında ve şiddetinde değişim; kuraklık sıklığında, şiddetinde ve ani sel sayısında artış gibi sonuçlar beklenmektedir (2). Ancak Türkiye'de yağış rejiminin düzensizliği ve taşkın gibi doğal olaylarının rastlanabileceği de iyi bilinmektedir. Sonuncusu İstanbul'da olan taşkınların nedenini küresel ısınmaya bağlamak ise oldukça zorlama ve yöneticiler için sorumluluktan kurtulma yöntemidir. Devlet Su İşleri'nin verilerine göre son 20 yılda tüm Türkiye'de 300'ü aşkın taşkın meydana gelmiş, bu taşkınlarda yaklaşık 500 kişi hayatını kaybetmiştir. Taşkınlar Türkiye için deprem gibi doğal olaylardır ancak bu doğal olayları afete dönüştüren ise yerel yönetimler ve ülke iktidarlarıdır.

Seller doğal ve meteorolojik olaylardır. Ancak afete dönüşmesinin nedeni ise yönetememe durumudur. Bu son sel felaketi de göstermiştir ki Türkiye'de "Afet Yönetimi" gerçekleştirilememektedir. "Afet Yönetimi" kavramı her türlü tehlikeye karşı hazırlıklı olma, zarar azaltma, müdahale etme ve iyileştirme amacıyla mevcut kaynakları organize eden analiz, planlama,

karar alma ve değerlendirme süreçlerinin tümünü kapsamaktadır (3). Yani afet yönetimi afet öncesi ve sonrası müdahaleleri kapsamaktadır. Afet sonrası müdahaleler genel olarak kriz masası yönetimi olarak adlandırılmakta olup, afet öncesi müdahaleleri, afeti önlemeye yönelik çalışmaları kapsayan yöntem, risk yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Bu son sel felaketi de göstermiştir ki Türkiye’de afetler ile mücadele ve müdahalede risk yönetimi değil kriz masası yönetimi anlayışı hakimdir. Ancak İstanbul’daki sel olayında kriz masası yönetimi dahi uygulanamamıştır. Selin olduğu bölgeye giriş engellenmemiş, arama ve kurtarma çalışmaları yetersiz kalmış, insanlar el yordamıyla selden kurtulmaya çalışmışlardır.

Şekil 1 - Örnek taşkın yatağı

Taşkın gibi doğal olaylara, doğru zamanda ve olay gerçekleşmeden önce müdahale edilmelidir. Afet yönetimi bunu gerektirir. Öncelikle sellerin afete dönüşmesine engel olabilmek için kesinlikle taşkın yatakları imara ve iskâna açılmamalıdır. 3194 sayılı İmar Kanunu gereği imar planlarının oluşturulmasından yerel yönetimler sorumludur. Ayrıca Bayındırlık ve İskân Bakanlığı’nın denetleme ve değiştirme yetkisi bulunmaktadır. Taşkın yatakları yeşil alan olarak muhafaza edilmeli ve korunmalıdır. Şekil 1’deki taşkın yatağı bölümü suyun sızmasını kolaylaştıracak yeşil alan olarak muhafaza edilmeli ve o bölümde yapılaşmaya izin verilmemelidir.

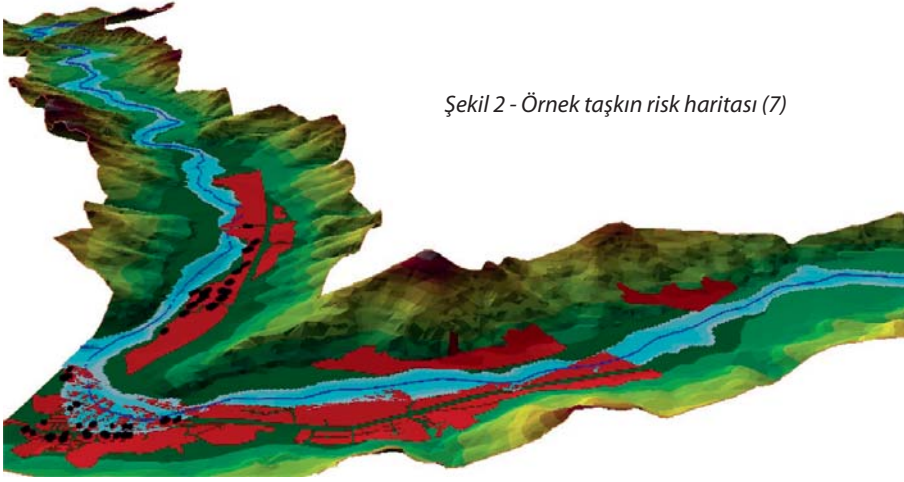
Taşkınlar, önlenemeyecek doğal olaylardır. Ancak taşkınların afet haline gelmesinin sebebi taşkın yataklarının imara açılması ve yetersiz altyapıdır. İstanbul’da yaşanan sel felaketinde, İkitelli ve Halkalı bölgesinde taşkın yataklarının imara açıldığı, taşkın yataklarına hiç konmaması gereken tır parkı gibi yapıların konulduğu, hatta bu yapıların bir kısmının belediye başkanlarının ve yakınlarının yapıları olduğu gözlemlenmiştir. Yine bu bölgede kuru dere olarak tabir edilen bölgelere yol yapılmış sel sırasında bu yollar dere yatağı görevi görmüştür. Taşkın yatakları dışındaki bölgeler için gelen fazla miktarda suyun tahliyesini sağlayan yağmursuyu sistemlerinin durumu ise ayrı bir tartışma konusudur.

Yetkililerin açıklamalarına göre; o bölgeye düşen yağış ve akışa geçen debi miktarı o bölgede yapılan mühendislik yapıları için hesaplanan 100 yıllık taşkın değerlerinden fazla değildir. Bu da şu anlama gelmektedir; taşkın yatakları imara açılmamış olsaydı ve altyapı sistemi düzgün çalışmış olsaydı son yaşanan tablo ortaya çıkmayacaktı.

Taşkınlarla önceden müdahale, sadece taşkın yataklarının korunması ve altyapının yeterliliği ile sınırlı değildir. Taşkınlardan korunmaya yönelik birçok önlemler alınabilir. Bunların bir kaçı şöyle sıralanabilir (5).

Taşkınlardan korunmak için yönetimlerin alacağı yapısal önlemler

1. Sel risk haritaları oluşturulmalıdır. Taşkın geldiğinde hangi bölgenin daha çok risk arz ettiğinin bilinmesi afet yönetimi açısından zorunludur. (Şekil 2).
2. Taşkın bölgelerine sel kapanları yapılabilir. (Şekil 3).
3. Özellikle kentsel yerleşim alanlarına taşkın kuşaklama kanalları, çevirme kanalları ve taşkın geciktirme havuzları yapılabilir. Kentsel bölgelerde suların toprağa sızmasını hızlandıracak sulak alanlar İstanbul’da olduğu gibi kurutulmamalı, korunmalıdır.
4. Dere yatakları etkin bir biçimde düzenlenmelidir. Seddeler, taşkın duvarları ve akım taşıma kapasitesini artıran, dere yatağı kesitlerinin genişletilmesi gibi önlemler alınabilir. Ancak bu yapılar tamamlandıktan sonra da bakım ve onarımı yapılmalıdır.

Şekil 2 - Örnek taşkın risk haritası (7)

İstanbul ve Trakya Bölgesi'nde yaşananlar taşkın öncesi müdahale kadar taşkın sırasındaki müdahalelerin de ne kadar kritik olduğunun göstergesidir. İstanbul'da taşkına müdahale de çok geç kalmış olup insanlar kaderleri ile baş başa bırakılmıştır. Taşkınlar, depremlere kıyasla önceden bilgi sahibi olma açısından çok daha avantajlı doğal olaylardır. Deprem olup olmayacağı ile ilgili herhangi bir uyarı

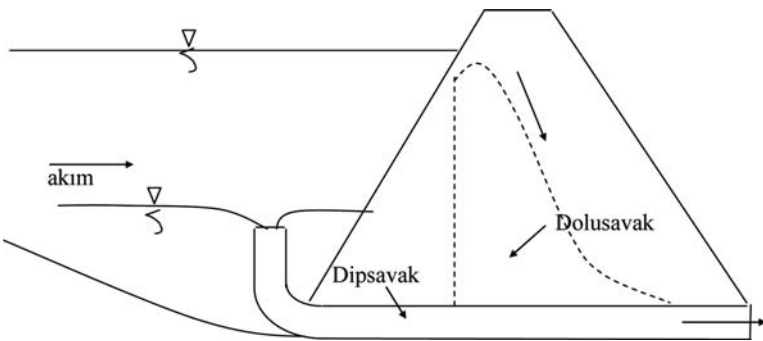
sistemi bulunmaz iken, taşkınlar için erken uyarı sistemleri mevcuttur. Ancak bu bilgilerin doğru kullanımı ve değerlendirilmesi müdahale açısından kritiktir. İstanbul ve Trakya Bölgesi için yoğun yağış uyarısı yapılmasına rağmen bölgede sel durumunda istenmeyecek durumlar yaşanmıştır. Taşkın durumunda sorumlulukların önceden belirlenmiş olması ve yapılması gerekenler sıralandığında birçoğunun uygulanmadığı görülmektedir (5).

Taşkınlardan korunmak için yönetimlerin alacağı yapısal olmayan önlemler

1. Taşkın risk haritalarına göre taşkınlardan öncelikle etkilenecek bölgelerin tespiti
2. Bölge tahliye planlarının hazırlanması
3. Taşkın durumunda yetki ve sorumlulukların belirlenmesi
4. Personel ve donanımın tespit edilmesi ve eğitimi
5. Erken uyarı sistemlerinin ve sorumlularının belirlenmesi
6. Arama-kurtarma ekiplerinin belirlenmesi ve tatbikatları
7. Taşkın uyarılarının tv, radyo, siren, anons, telefon yardımı ile yapılması ve evlerin dolaşılması
8. Tahliye sırasında hangi numaraların aranacağını belirlenmesi
9. Elektrik sigortaları, gaz ve su vanalarının ne zaman kapatılacağı bilgisi
10. Bölgeye binek araçlar ile girişin engellenmesi
11. Taşkın sırasında binek araçların kullanımının önlenmesi ve toplu taşıma araçlarına yönlendirilmesi

Afet öncesi ve sonrasında müdahale etme iddiasında olan Afet Koordinasyon Merkezi (AFKOM) yukarıda sıralananları yapmaktan çok uzaktadır. Türkiye'de bugün hava şartlarını, iklimi, nehirlerimizdeki ve göllerimizdeki su seviyelerini takip edip sele, "sel"; çığa, "çığ"; kuraklığa, "kuraklık" demek, onları izlemek ve önceden haber vermekle görevli herhangi bir kurum veya kuruluşumuz bulunmamaktadır (2).

Taşkınlar ile ilgili veri toplayan kurumlar; Devlet Meteoroloji İşleri (DMİ), Elektrik İşleri Etüt İdaresi (EİE) ve Devlet Su İşleri (DSİ)'dir. Taşkınlar ile ilgili veri toplama da birden çok kurumun bulunması kurumlar arası uyumsuzluğa neden olmakta ve ayrıca kaynak israfına neden olmaktadır.

Şekil 3 - Örnek sel kapanı

Son yaşanan sel felaketinde de bir kez daha görülmüştür ki taşkın durumunda da müdahale yetersiz kalmış ve kurumlar arası işbirliğinin de sağlanamadığı ortaya çıkmıştır. Her doğal olayda olduğu gibi, yerel yönetimler ve ilgili kurumlar, bu son sel felaketine de hazırlıksız yakalanmışlardır. İstanbul'da yakın gelecekte olabilecek bir depremin yaratabileceği sonuçlar düşünüldüğünde dehşete kapılmamak mümkün değildir.

Sel felaketi sırasında bireylerin de yapabileceği ve önlem alabileceği birçok şey vardır. Bunlar ancak bilinçlendirme ve ilköğretim sıralarında başlayan eğitim ile mümkündür.

Taşkın sırasında bireylerin yapabilecekleri şöyle sıralanabilir:

1. Taşkın sırasında elektrik, gaz ve su sistemleri kapatılmalıdır.
2. Dere yatağı ve çukur bölgeler hemen terk edilmelidir.
3. Sel sırasında karşı karşıya geçilmesi tercih edilmemelidir. 15 cm yüksekliğindeki taşkın suyu bir kişiyi kaldırabilecek kaldırma kuvvetine sahiptir. Eğer karşıya geçilmesi zorunlu ise baston ya da uzun bir sopa yardımı ile kontrollü bir biçimde geçilmelidir.
4. Bölgeden uzaklaşmak için mümkün olduğu kadar toplu taşıma araçları kullanılmalıdır. 60 cm yüksekliğindeki taşkın suyu standart bir binek arabayı kaldırabilecek kaldırma kuvvetine sahiptir.
5. Sel suları yabancı madde içerebilir; bu nedenle sel suları ile temas etmiş yiyecekler tüketilmemeli; mümkün olduğu kadar sel sularına temas edilmemelidir.
6. Alt katlardan yukarıya çıkılmalı ve mümkünse bir miktar kuru gıda ve içecek alınmalıdır.
7. İlk yardım malzemeleri ve gerekli ilaçların da bulundurulmasında fayda vardır.

Sonuç ve öneriler

Sonuç olarak son yaşanan sel felaketinde yerel yönetimler ve iktidar kurumları iyi bir sınav verememişlerdir. 33 insan ölmüş, ciddi miktarda maddi hasar oluşmuş ve birçok insan mağdur olmuştur.

Genel olarak değerlendirildiğinde ise bu durumdan yerel yönetimler birinci derecede sorumludurlar. Yerel yönetimlerin taşkından koruma ve buna benzer altyapı sorumluluklarını yerine getirmekten uzak oldukları birçok kez Odamız tarafından ifade edilmişti. Yerel yönetimler için maalesef yeni yerleşim bölgeleri rant olarak algılanmakta, ne yazık ki bu rantta da ilk önce belediye başkanlarının kendileri ve yakınları göz dikmektedir. Bu nedenle belediyeler de imar planlarını belirlerken taşkın yataklarına dikkat etmemekte hatta bu durumdan taşkın yataklarından sorumlu kurum DSİ bile şikâyet etmektedir.

Örneğin sel felaketinin yaşandığı, yazılı ve görsel basında ismi geçen Ayamama Deresi etrafındaki bölge için hazırlanan imar planı ile ilgili Mimarlar Odası İstanbul Büyükşehir Şubesi'nin 1997 yılında hazırladığı raporda (Dönemin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'dır) Ayamama Deresi etrafındaki bölgenin imara açılması ile ilgili çekincelerini ifade edilmiştir. Ancak bu rapor Büyükşehir Belediyesi'nce dikkate alınmamış, tüm uyarılara rağmen bölge imara açılmış ve sonuç olarak birçok can ve mal kaybına neden olunmuştur.

Tüm planlarını beş yıl sonraya göre yapan ve ciddi borç yükü altında bulunan yerel yönetimlerden kuşaklama kanalları ve sel kapanları gibi ciddi yatırım isteyen mühendislik yapılarını beklemek boşunadır. Genel olarak tüm Türkiye'de yerel yönetimler oy getirecek popülist yatırımları tercih etmekte olup, taşkın yatırımları, içmesuyu, kanalizasyon, yağmursuyu gibi altyapı yatırımlarına kaynak aktarmamayı tercih etmektedirler. Yağışların az olduğu dönemde toplum, kuraklık, su kesintileri ile boğuşmakta; yağışların fazla olduğu durumlarda ise sel sonucu ciddi can ve mal kayıpları ile yüz yüze kalmaktadır. Bu durum açık bir biçimde suyun yönetilemediğini ve yerel yönetimlerin altyapı hizmetlerini sunmadığını izah etmektedir. Bu nedenle bir an önce tüm altyapı hizmetlerinin yapımı ve yönetimi, bu işleri yapabilecek, DSİ gibi bir kamu kuruluşuna devredilmelidir. Ancak ne yazık ki AKP iktidarı tarafından uygulanan politikalar incelendiğinde görülmektedir ki kamu kurumlarının içi boşaltılmakta; kamu kurumları vasıfsızlaştırılmakta; eğitim, sağlık ve altyapı da dahil olmak üzere tüm hizmetler özelleştirmeye doğru yerleştirilmektedir. Bu durum ise halkın temel hizmetleri daha pahalıya almasına ve sel gibi doğal olaylarda mağdur olmasına neden olmaktadır.

Taşkınlarla ilgili öneriler ve benzer olayların bir daha yaşanmaması için acil yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir:

- Taşkınlarla karşı mücadele çözümleri havza bazında olmalıdır.
- Tüm ülkenin taşkın risk haritaları çıkarılmalıdır. Bu haritaların çıkarılması için üniversitelerimizin teknik bilgisi yeterlidir ve bu haritalar üniversiteler tarafından çıkarılmalıdır.
- Taşkın risk haritalarına göre acil eylem; tahliye planları oluşturulmalıdır.
- Taşkın, çığ, deprem ve diğer doğa olayları ile mücadele tek bir kamu kuruluşunda toplanmalı, veri ve kaynak israfına son verilmelidir.
- Taşkın ile mücadele "kriz masası yönetimi" ile değil "risk yönetimi" ile sağlanmalıdır.
- Taşkın sırasında aranacak telefon numarasından trafik kontrolüne kadar her türlü organizasyon Afet Koordinasyon Merkezi (AFKOM) tarafından yürütülmelidir.
- Afet yönetimi, insanları yangından veya depremde yıkılmış bina enkazı altından çıkarma olarak anlaşılmalı, gerçek anlamda afet öncesinde, sırasında ve sonrasında müdahale eden ve yönlendiren bir afet yönetimi sağlanmalıdır.
- İlköğretim yıllarından başlamak üzere afetler sırasında yapılacaklar ile ilgili eğitim verilmelidir.
- Son yaşanan sel felaketinin sorumluları; mühendis, mimar, eski ve yeni belediye başkanları hakkında gerekli yasal işlemler bir an önce başlatılmalıdır.
- Yaşanan sel felaketinin ardından sel sularıyla taşınan çamur ve birikmiş suların tahliyesi, herhangi bir toprak kaymasına neden olmayacak biçimde ve başka bir afete dönüşmeyecek şekilde titizlikle yapılmalıdır.
- İmar planları hazırlanırken taşkın yataklarına kesinlikle iskan izni verilmemeli, kent alanları içerisindeki yeşil alanlar oluşturulmalı, var olanlar muhafaza edilmelidir.
- Altyapı hizmetleri yerel yönetimlerden bir an önce alınmalı, çağın ihtiyaçlarını karşılayan teknik ekip ve donanımına sahip kamu kurumlarına devredilmelidir.

Kaynaklar

- 1) Elgin K. G. 2006, İstanbul Proje Koordinasyon Birimi Sunumu
- 2) Kadioğlu M. 2007, Küresel İklim Değişimi ve Türkiye, TMMOB İMO Samsun Şubesi Sel-Heyelan-Çığ Sempozyum Bildiriler Kitabı,
- 3) Kadioğlu M. 2007, Sel, Heyelan ve Çığ İçin Risk Yönetimi, TMMOB İMO Samsun Şubesi Sel-Heyelan-Çığ Sempozyum Bildiriler Kitabı,
- 4) Özoral E. 2007, Taşkın Koruma Faaliyetlerinde Membre ve Mansap Planlanması ve Yukarı Havza

Önlemleri, TMMOB İMO Samsun Şubesi Sel-Heyelan-Çığ Sempozyum Bildiriler Kitabı

5) Yılmaz M. 2009 Doğal Afet Risk Yönetimi Eğitimi "Sel" Sunumu

6) <http://www.milliyet.com.tr/Guncel/HaberDetay.aspx?aType=HaberDetay&ArticleID=1137987&Date=15.09.2009&Kategori=guncel&b=Sasirtan%20afet%20aciklamalari> (11 Eylül 2009 tarihli Milliyet Gazetesi)

7) Usul N. 2007, TMMOB İMO Samsun Şubesi Sel-Heyelan-Çığ Sempozyum Bildiriler Kitabı

